

SIYASI MOTIVLI İNZİBATI HƏBSLƏR

Siyasi motivli inzibati həbslər

I. Giriş

İnzibati həbslər siyasi motivli həbslərin bir forması kimi Azərbaycanda ictimai fəallara qarşı tətbiq edilən əsas siyasi təzyiç metodlarından biridir. Məhkəmə hökmü ilə tətbiq edilən azadlıqdan məhrumetmə cəzasından fərqli olaraq, inzibati həbs ümumi məhkəmələrdə çıxarılan qərar əsasında maksimum 3 aya qədər müddətə tətbiq olunur.¹ İnzibati həbslərin siyasi təzyiç vasitəsi kimi istifadə olunması, qanunvericiliyə edilən dəyişikliklə inzibati həbs növündə cəza müddətinin artırılması, inzibati həbslərə məruz qalanların sayının ildən-ilə artması, bu həbslərin əsas fundamental hüquqlardan biri olan azadlıq hüququnun kobud pozuntuları ilə müşayiət olunması bu məsələ ilə bağlı mövqə sənədinin ortaya qoyulması zərurətini yaradıb.

Sənədin hazırlanmasında əsas məqsəd ictimai fəalların məruz qaldığı siyasi motivli inzibati həbslərin gerçək səbəbini göstərmək, baş verən qanun pozuntularının, çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün müvafiq qurumlara tövsiyələr verməkdir.

Bu sənəd Seçkilərin Monitorinqi və Demokratiyanın Tədrisi Mərkəzi (SMDT) tərəfindən ictimai və siyasi fəalların cəzalandırılmasında xüsusi vasitə rolunu oynayan inzibati həbslərlə bağlı təşkilatın mövqeyini ifadə etmək məqsədilə hazırlanıb. Sənəd inzibati həbsə məruz qalanlarla bağlı mediadan toplanmış, analiz edilmiş və həqiqiliyi təsdiq edilmiş faktlar, siyasi təşkilatlardan əldə edilmiş məlumatlar, eləcə də hüquq müdafiəçiləri və vəkillərdən toplanmış məhkəmə qərarları əsasında tərtib edilib. Toplanılan materiallar əsasında 2018-ci ilin yanvar ayından 2019-cu ilin fevral ayına qədər toplam 128 siyasi motivli inzibati həbs faktı qeydə alınıb. Bununla belə Sənəddə daha əvvəlki dövrlərdə də baş verən inzibati həbslərə istinad edilib, nümunələr göstərilib.

Xüsusi qeyd etməyi vacib bilirik ki, ictimai fəallara qarşı inzibati həbslər geniş şəkildə istifadə olunduğundan siyasi motivlərlə inzibati həbsə məruz qalanların real sayının sənəddə göstərilən rəqəmlərdən çox olduğu istisna edilmir. Sənəddə bir şəxsin il ərzində birdən çox inzibati həbslə cəzalandırıldığı hallarla da qarşılaşmaq mümkündür.

II. Qanunvericilik

2.1. *Beynəlxalq öhdəliklər*

İnzibati həbslər azadlıq hüququnun pozuntusu kimi Azərbaycanın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq sənədlərlə və yerli qanunvericiliklə tənzimlənir. Azadlıq hüququnu özündə əks etdirən ilk beynəlxalq sənəd tövsiyə xarakteri daşıyan İnsan Hüquqlarının Ümumi Bəyannaməsidir. Bəyannamənin 3-cü maddəsi yaşamaq və təhlükəsizlik hüququ ilə yanaşı azadlıq hüququnu da özündə əks etdirir.² Azadlıq hüququ bir çox beynəlxalq sənədlərdə nəzərdə tutulsa da, məcburi qüvvə daşıyan ilk beynəlxalq anlaşma BMT nəzdində qəbul edilmiş Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Paktdır. Paktın 9-cu maddəsi hər bir insanın azadlıq və

¹ Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsi, Maddə 30, <http://www.e-qanun.az/code/24>

² Ümumdünya İnsan hüquqları Bəyannaməsi, maddə 3, <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

şəxsi toxunulmazlıq hüququna malik olduğunu, qanunla müəyyən edilən əsaslardan başqa və qanuni prosedura uyğun olmadan həyata keçirilən özbaşına həbslərin qadağan olunduğunu müəyyən edir. BMT İnsan Hüquqları Komitəsinin 29 sayılı Ümumi Şərhi Paktın 9-cu maddəsinin geniş şərhini verməklə, inzibati həbslər də daxil azadlıq hüququna edilən müdaxilənin hansı hallarda qanuni və ya özbaşına olub-olmadığını ətraflı təsvir edir.³

Bundan başqa BMT Baş Assambleyasının qəbul etdiyi İstənilən Formada Saxlanılan və ya Həbs Olunan Bütün Şəxslərin Müdafiəsi Prinsiplərinin Toplusu⁴, Bütün Şəxslərin Məcburi İtmədən Müdafiəsi haqqında Bəyannamə⁵ də azadlıq hüququnun fundamental olduğu, həbs edilən şəxslərin pis rəftara məruz qalmamaq, həbslə bağlı şikayətlərinin effektiv və vaxtında araşdırılması, vəkilin köməyindən istifadə etmək hüquqlarına malik olduqları vurğulanır, qanunsuz həbslərlə bağlı məsul şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməli olduğu bəyan edilir.

Azadlıq hüququnu daha ətraflı təsvir edən mühüm sənəd Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasıdır. Konvensiyanın 5-ci maddəsi Paktın nəzərdə tutulan müddəalara oxşar şəkildə azadlıq və təhlükəsizlik hüququnu tanıyır. Ancaq Avropa Konvensiyası yeganə dövlətlərarası anlaşmadır ki, azadlığın hansı hallarda məhdudlaşdırıla biləcəyinin dəqiq siyahısını verib və bu siyahıda nəzərdə tutulan hallardan başqa azadlıq hüququnun məhdudlaşdırılması Konvensiyanın pozuntusu kimi qiymətləndirilir. Avropa Məhkəməsi bu siyahının geniş şəkildə şərh edilməsinə icazə vermir.

Konvensiyaya görə, heç kəs aşağıdakı hallardan və qanunla müəyyən olunmuş qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:

- (a) səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən məhkum olunduqdan sonra şəxsin qanuni həbsə alınması;
- (b) məhkəmənin qanuni çıxardığı qərarı icra etməməyə görə və ya qanunla nəzərdə tutulmuş hər hansı öhdəliyin icra olunmasını təmin etmək məqsədi ilə şəxsin qanuni tutulması və ya həbsə alınması;
- (c) hüquq pozuntusunun törədilməsində əsaslı şübhə ilə bağlı şəxsin səlahiyyətli məhkəmə orqanı qarşısına gətirilməsi məqsədi ilə və ya onun tərəfindən törədilən hüquq pozuntusunun, yaxud pozuntunu törətdikdən sonra gizlənməsinin qarşısını almaq üçün kifayət qədər zəruri əsaslar olduğunun hesab edildiyi hallarda şəxsin qanuni tutulması və ya həbsə alınması;
- (d) yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin tərbiyə nəzarəti üçün qanuni qərar əsasında həbsə alınması və ya onun səlahiyyətli orqana verilməsi üçün qanuni həbsə alınması;
- (e) yoluxucu xəstəliklərin yayılmasının qarşısını almaq üçün şəxslərin, habelə ruhi xəstələrin, alkoqolizm və narkomaniyaya mübtəla olanların və ya səfillərin qanuni həbsə alınması;
- (f) şəxsin ölkəyə qanunsuz gəlməsinin qarşısını almaq məqsədi ilə və ya barəsində deportasiya yaxud ekstradisiya tədbirləri tətbiq olunan şəxsin qanuni tutulması və ya həbsə alınması;

Konvensiyanı dinamik hala gətirən Avropa Məhkəməsinin azadlıq hüququnun, o cümlədən ifadə və sərbəst toplaşmaq azadlığının pozulması ilə bağlı qərarları inzibati həbslərlə bağlı hüquq pozuntularının müəyyən edilməsində müstəsna rol oynayır.

³ <https://www.refworld.org/docid/553e0f984.html>

⁴ <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/detentionorimprisonment.aspx>

⁵ <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/ced/pages/conventionced.aspx>

Avropa Şurasının Parlament Assambleyasının “İnzibati həbs”lərlə bağlı qəbul etdiyi 2122 sayılı Qətnamədə inzibati həbslərin bəzi üzv dövlətlərdə siyasi opponentləri cəzalandırmaq, onlardan vəkilin iştirakı olmadan etiraf əldə etmək və dinc aksiyaların qarşısını almaq üçün vasitə kimi istifadə olunduğu qeyd edilib.⁶ Qətnamədə üzv dövlətlər bu tip davranışlardan imtina etməyə, jurnalistlərə, hüquq müdafiəçilərinə və siyasi opponentlərə qarşı inzibati həbslərdən təzyiq vasitəsi kimi istifadədən uzaq durmağa dəvət edilir.

2.2. Yerli qanunvericilik

Ölkə daxilində özbaşına inzibati həbslərdən müdafiə hüququ ilk öncə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə təminat altına alınır. Konstitusiyanın 28-ci maddəsinə əsasən azadlıq hüququ qanunda nəzərdə tutulmuş qaydada tutulma, həbsəalma və ya azadlıqdan məhrum etmə hallarından başqa heç bir halda məhdudlaşdırıla bilməz. İnzibati həbsləri tənzimləyən qanunvericilik aktı isə İnzibati Xətalər Məcəlləsidir.⁷ Bu məcəllə ilə inzibati məsuliyyət müəyyən edilir və inzibati xəta törətmiş şəxslər tənbeh edilir. Məcəlləyə əsasən inzibati həbs yalnız müstəsna hallarda tətbiq edilə bilər.⁸ Məcəllənin Xüsusi Hissəsinin bir çox müddəalarında inzibati həbs növündə tənbeh tədbiri nəzərdə tutulsa da siyasi motivli inzibati həbslər məcəllənin əsasən bir neçə maddəsi ilə həyata keçirilir. İnzibati həbslə bağlı polis idarələrində hazırlanan protokollarda daha çox Məcəllənin 510 (Xırda xuliqanlıq), 513 (Toplantıların təşkili və keçirilməsi qaydasının pozulması) və 535-ci (Polis işçisinin və ya hərbi qulluqçunun qanuni tələbinə qəsdən tabe olmama) maddələrinin pozuntusunun müəyyən edildiyi göstərilir.

III. İnzibati həbslər üzrə faktlar

3.1. Sərbəst toplaşmaq azadlığının inzibati həbslərlə məhdudlaşdırılması

İnzibati həbs növündə cəza tədbiri siyasi təzyiq vasitəsi kimi əvvəlki illərdə də istifadə olunsada, 2013-cü ildə İnzibati Xətalər Məcəlləsinə edilən dəyişikliklərlə inzibati həbslər də daxil olmaqla inzibati xətaləri tənzimləyən qanunvericilik daha da sərtləşdirilib. Hökumətin bu dəyişikliyə gətməsinin əsas səbəbi şəhərin mərkəzində mütəmadi olaraq keçirilən dinc aksiyalar və flaşmoblar olub. Xüsusilə, 2013-cü ilin yanvar-mart aylarında Bakının mərkəzi küçələrində hərbi hissələrdə qeyri-döyüş şəraitində müəmmalı şəkildə əsgərlərin ölümünə etiraz olaraq keçirilən dinc aksiyalardan sonra cəzaların sərtləşdirilməsi ilə bağlı qanunvericilik dəyişiklikləri parlamentin gündəminə daxil olub. Dəyişikliklərlə inzibati xətalara görə həbslər 6 dəfə - 15 gündən 3 aya qədər artırılıb. Dəyişikliklərdən öncə ictimai fəallara tətbiq edilən inzibati həbslərin müddəti əsasən 5-10 sutka olurdusa, dəyişikliklərdən sonra bu rəqəm 10-60 sutkaya qalxdı və eyni zamanda inzibati xətalara görə cərimələr artırıldı.

2013-cü ildə qanunvericiliyə edilən dəyişikliklər razılaşdırılmamış dinc etiraz aksiyalarının azalmasına və təcridən ortadan qalxmasına səbəb olub. Razılaşdırılmamış etiraz aksiyaları həm kütləvi inzibati həbs, həm də ağır maliyyə sanksiyaları ilə müşayiət olunduğundan siyasi partiyalar yalnız hökumətlə razılaşdırılmış yerlərdə mitinqlər keçirməyə üstünlük verdi.

⁶ ‘Administrative Detention’, PACE Resolution 2112, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22958&lang=en>

⁷ <http://www.e-qanun.az/code/24>

⁸ Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsi, Maddə 30, <http://www.e-qanun.az/code/24>

2016-cı ildən etibarən hökumət yeni trendə start verib. Belə ki, 2016-cı ilə qədər əsasən razılaşdırılmamış mitinq və aksiyalarda iştiraka görə inzibati həbslər olurdusa, 2016-cu ildən sonra hökumətlə razılaşdırılmış mitinqlərə görə də inzibati həbslər həyata keçirilməyə başlanılıb.

2016-cı ilə qədər inzibati həbslər, bir qayda olaraq, keçirilməsi planlaşdırılan razılaşdırılmamış aksiyadan öncə və aksiya günü həyata keçirilib. Aksiyadan öncə keçirilən həbslər əsasən polisə müqavimət, aksiya gününün həbsləri isə sərbəst toplaşmaq azadlığının tələblərinin pozulması ittihamı ilə icra edilib. 2016-cı ildən etibarən razılaşdırılmış mitinq gününə bir neçə gün qalmış ictimai fəalların, xüsusilə siyasi partiya üzvlərinin polis idarələrinə çağırılması, xəbərdarlıq edilməsi, təhdid edilməsi, cərimələnməsi, mitinqlərin təşkilində xüsusi rol oynayan şəxslərin və mitinq təşkilatçılarının isə əsasən polisə müqavimət ittihamı ilə inzibati həbslə cəzalandırılması praktikası həyata keçirilməyə başlanılıb. Son 2 ildə ictimai fəalların məruz qaldığı inzibati həbslərin 90%-ə qədəri polisə müqavimət ittihamı ilə həyata keçirilib.

Demokratik Qüvvələrin Milli Şurasının 2017-ci il sentyabr-oktyabr aylarında keçirdiyi mitinqlərdən öncə və sonra toplam **229** nəfər ölkənin müxtəlif yerlərində polis idarələrinə çağırılıb, onlardan **18** nəfərə polisə müqavimət adı altında 10 sutkadan 30 sutkaya qədər inzibati həbs cəzası verilib. Milli Şuranın 2018-ci il 11 aprel prezident seçkiləri öncəsi və sonrası keçirdiyi 3 razılaşdırılmış mitinqlər zamanı isə toplam **174** nəfər polis idarələrinə çağırılıb, onlardan **17** nəfər polisə müqavimət ittihamı ilə 10 sutkadan 30 sutkaya qədər inzibati həbslə cəzalandırılıb.

28 may 2018-ci il Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illiyi ilə əlaqədar Real Partiyası və bir çox vətəndaş cəmiyyəti fəalları tərəfindən Cümhuriyyət Abidəsinə ziyarət təşkil olunub. Ziyarətdən sonra iştirakçıların Bakı Bulvarına gəzinti-yürüşünə icazə verilməyib. Tədbirdən bir gün sonra Real Partiyasının sədr müavini də daxil olmaqla **10**-dan artıq şəxs polis idarələrinə çağırılıb, onlardan **4** nəfərə 25-30 sutka inzibati həbs cəzası verilib. Fəallar yürüyüşlə əlaqəli olmayan müxtəlif bəhanələrlə həbs edilsələr də, Daxili İşlər Nazirliyinin rəsmisi açıqlamasında onların məhz sərbəst toplaşma azadlığı ilə bağlı qanunvericiliyin pozulmasına görə həbs edildiklərini etiraf edib.⁹

REAL Partiyasının üzvü Anar Məmmədov 10 sutka inzibati həbs cəzası aldığı Yasamal Rayon Məhkəməsindən çıxır. 7 iyun 2018-ci il (Foto Ramin Deko)

Sərbəst toplaşmaq azadlığının qarşısının alınması üçün inzibati həbslərin yeni dalğası 2019-cu ilin yanvarından başlanıb. Video-blogger Mehman Hüseynova qarşı yeni cinayət işinin açılması ilə başlanan 3 etiraz aksiyası, ardından 19 yanvarda keçirilən dəstək mitinqi ilə əlaqədar **40**-dan çox fəal inzibati həbslə cəzalandırılıb. Bundan başqa **200**-dən çox ictimai fəal polis idarələrinə çağırılıb, yüzlərlə mitinq iştirakçısına isə polis tərəfindən zəng olunub, mitinqdə iştirak edib-etmədikləri soruşulub.

2019-cu ilin 7 yanvarından inzibati həbslərlə bağlı əvvəlki dövrlərdə müşahidə edilməyən yeni trend başlayıb. Yerli və beynəlxalq hüquq müdafiə təşkilatlarının siyasi məhbus kimi tanıdığı şəxslərin məhkəmələrinin önünə toplanan şəxslərin zorla məhkəmə önündən aparılması, bir hissəsinin inzibati həbslə cəzalandırılması və digərlərinin cərimə və ya xəbərdarlıq edilərək sərbəst buraxılması halları müşahidə edilməyə başlayıb. Bununla da artıq

---

⁹ <https://bit.ly/2qP6s0O>

ictimai fəalları məhkəməsində iştirak etmək də faktiki olaraq qadağan edilib. “Müxalifətin maliyyələşdirilməsi işi” kimi tanınan iş adamı Saleh Rüstəmovun və digər 4 nəfərin həbsi ilə nəticələnən cinayət işi ilə əlaqədar 7-30 yanvar tarixlərində Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin önünə gələn 30-a yaxın fəal polis tərəfindən müxtəlif bəhanələrlə saxlanılıb, həmin şəxslərdən 7 nəfər polisə müqavimət ittihamı ilə məhkəmə qərarları əsasında müxtəlif müddətlərə inzibati şəkildə həbs cəzasına məhkum edilib, 5 nəfər cərimələnib, digərləri isə xəbərdarlıq edilərək sərbəst buraxılıb. İnzibati həbslərin toplantılarda iştirakın qarşısını almaq və iştirakçıları cəzalandırmaq üçün vasitə olaraq istifadə edildiyi Avropa Məhkəməsinin qərarlarında öz əksini tapıb.¹⁰

3.2. İfadə azadlığı və inzibati həbslər

İnzibati həbslər sərbəst toplaşmaq azadlığı ilə yanaşı ifadə azadlığına da qarşı əsas cəza vasitələrindən biri olaraq görülür. Azərbaycanda internetin azad olduğu iddia edilsə də, internet üzərindən ifadə edilən fikirlərə görə ictimai fəalları cəzalandırılması hallarına tez-tez rast gəlinir. Keçmiş Müdafiə Naziri Rəhim Qazıyevin hakim Yeni Azərbaycan Partiyasını, onun funksionerlərindən birini ağır tənqid edən məqaləsindən bir neçə gün sonra¹¹ - 25 dekabr 2017-ci ildə Nərimanov rayon polisi tərəfindən həbs edilib, səhəri gün Nərimanov Rayon Məhkəməsinin qərarı ilə 10 sutka polisə müqavimət ittihamı ilə inzibati həbslə cəzalandırılıb. İnzibati xətlər haqqında qanunvericilik 60 yaşına çatmış qadınlara, 65 yaşına çatmış kişilərə inzibati həbsin tətbiq edilməsini qadağan etsə də, sabiq nazirə 70 yaşı olmasına baxmayaraq inzibati həbs tətbiq edilib. O, təyin edilən cəzanın 5 sutkasını çəkdikən sonra Bakı Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən azad edilsə də, çəkdiyi cəzanın qanunvericilikdə nəzərdə tutulmadığı, bu səbəbdən Avropa Konvensiyasının 5-ci maddəsinin pozuntusuna səbəb olduğu ortaya çıxıb.¹²¹³

Son illər sosial şəbəkələrin populyarlıq qazanması ilə əlaqədar orada yazılan fikirlərə, paylaşımlara görə istifadəçilərin təqib edilməsi, cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi, inzibati həbslə cəzalandırılması halları geniş yayılıb. Sosial mediada hökumət əleyhinə tənqid yazan istifadəçilərin polis idarələrinə çağırılması, yolda gedərkən mülki geyimlilər tərəfindən saxlanılması, sonra müxtəlif bəhanələrlə, xüsusilə polisə müqavimət ittihamı ilə inzibati şəkildə həbsə göndərilməsi halları tez-tez müşahidə edilir. 3 iyul 2018-ci ildə bütün ölkə ərazisində elektrik enerjisinin kəsilməsi, ardınca Gəncə İcra Hakimiyyəti başçısına qarşı sui-qəsd cəhdi ilə əlaqədar sosial şəbəkə fəalları tərəfindən, sui-qəsdə cəhd edən şəxsin polis idarəsində döyülməsinə, elektrik enerjisinin kəsilməsinə etiraz ifadə edən tənqidi paylaşımlar edilib. Daxili İşlər Nazirliyinin 9 iyul 2018-ci il tarixli açıqlamasında baş verən iki hadisə ilə əlaqədar sosial şəbəkələrdəki paylaşımlarına görə 18 nəfər istifadəçinin inzibati məsuliyyətə cəlb edilib, onlardan 14 nəfər inzibati həbslə cəzalandırılıb.¹⁴

Hadisələri işıqlandıran reportyor-jurnalistlərin çəkiliş zamanı polis tərəfindən zorakılığa məruz qalması, saxlanılıb polis idarələrinə aparılmaları, daha sonra məhkəmə qərarları ilə inzibati həbsə məhkum edilmələri hallarına da rast gəlinib. Jurnalist Əfqan Sadıqov 2018-ci il noyabrın 27-də Prezident Administrasiyasının qarşısında şəhid ailələrinin aksiyası zamanı

¹⁰ Huseynli və başqaları Azərbaycana qarşı (Ərizə N. 67360/11, 67964/11 və 69379/11, §147, 11.05.2016), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160429>

¹¹ <https://bit.ly/2EgbwkU>

¹² İnzibati Xətlər Məcəlləsi, Maddə 30, <http://www.e-qanun.az/code/24>

¹³ Avropa Konvensiyasının 5-ci maddəsi azadlıq və təhlükəsizlik hüququnu əks etdirir.

¹⁴ <https://bit.ly/2XwA4iu>

çəkiliş apararkən,¹⁵ Kanal 13 internet televiziyasının əməkdaşı Nurlan Qəhrəmanov isə video bloger Mehman Hüseynova dəstək olaraq keçirilən etiraz aksiyasını işıqlandırarkən polis tərəfindən saxlanılıblar,¹⁶ daha sonra məhkəmə qərarları ilə 30 sutkaya qədər inzibati həbslə cəzalandırılıblar. Belə həbslər adətən polis tərəfindən edilən zorakılıqların işıqlandırılmasının qarşısını almaq məqsədi daşıyır.

İctimai yerlərdə siyasi məzmunlu geyim geyinmək və ya hətta heç bir çağırış etmədən, səssiz şəkildə əlində siyasi məzmunlu plakat və ya kağız tutmaq inzibati həbs üçün yetərli ola bilər. Siyasi fəal Füzuli Hüseynov dinc şəkildə əlində siyasi məhbusların fotosu Bakının 28 may metrosunun qarşısında səssiz dayandığı üçün polis tərəfindən müxtəlif vaxtlarda ən az 3 dəfə saxlanılıb. Fəal sonuncu dəfə 16 iyun 2018-ci ildə 10 sutka inzibati həbsə məhkum edilib.¹⁷

Füzuli Hüseynov 28 May metrosunun qarşısında siyasi məhbuslara səssiz azadlıq tələb edir. 10 iyul 2017-ci il (foto sosial şəbəkədən götürülüb)

Oxşar situasiya ilə onun oğlu Rafael Hüseynov da qarşılaşıb. Gənc fəal 25 yanvar 2018-ci ildə siyasi məhbuslara azadlıq sözləri yazılan plakatla Bakının mərkəzi küçələrindən birində dayandığı üçün polis tərəfindən saxlanılıb, daha sonra məhkəmə qərarı ilə 30 gün müddətinə inzibati həbslə cəzalandırılıb.¹⁸ Fəalın taleyi haqqında 4 gün məlumat əldə etmək mümkün olmayıb. 29 yanvarda inzibati həbsə məhkum edilənlərin saxlanıldığı Binəqədi Müvəqqəti Saxlanma Təcridxanasında cəzasını çəkib azadlığa çıxan fəallardan birinin verdiyi məlumatdan sonra R.Hüseynovun yerini müəyyən etmək mümkün olub. İnzibati həbslə cəzalandırılanların taleyinin bir müddət bu şəkildə naməlum qalması qanuni deyil, İnzibati Xətlər Məcəlləsi ilə ziddiyyət təşkil edir.¹⁹

İctimai siyasi fəaliyyətlə məşğul olmayan şəxslərin yaxın qohumlarının ictimai fəaliyyətinə görə cəzalandırıldığı faktı həm beynəlxalq, həm də yerli sənədlərdə dəfələrlə göstərilib. Azərbaycanda siyasi məhbusların vahid siyahısının hazırlanması üzrə İşçi Qrupun yaydığı son hesabatda qohumlarının fəaliyyətinə görə həbs edilən 4 nəfər siyasi girov kateqoriyası altında siyasi məhbus kimi tanınıb.²⁰ Situasiyadan asılı olaraq, eyni şəkildə xaricdə yaşayan siyasi mühacirlərin fəaliyyətinə görə onların Azərbaycanda yaşayan qohumları inzibati həbsə məruz qalırlar. 2018-ci ilin fevral ayında Avropada yaşayan mühacir fəalların keçirdikləri etiraz aksiyaları və bu aksiyalarla bağlı sosial şəbəkələrdəki paylaşımardan sonra 12-23 fevral tarixləri arasında 6 nəfər qeyri-siyasi fəal məhz qohumlarının fəaliyyətinə görə saxlanılıb, 30 sutkaya qədər inzibati həbsə göndərilib.

Bir çox beynəlxalq hesabatlarda, o cümlədən ABŞ Dövlət Departmentinin Azərbaycanla bağlı illik hesabatında ifadə azadlığından dinc şəkildə istifadə edənlərin, xüsusilə sosial şəbəkə fəallarının inzibati həbslərlə cəzalandırılması təcrübəsinin Azərbaycanda geniş istifadə olunduğu göstərilib.²¹

¹⁵ <https://bit.ly/2VC7V83>

¹⁶ <https://bit.ly/2Tu2cnk>

¹⁷ <https://www.amerikaninsesi.org/a/hebs/4441712.html>

¹⁸ <https://www.azadliq.org/a/29739364.html>

¹⁹ İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 91-ci maddəsinə əsasən inzibati qaydada tutulmuş şəxsin xahişi ilə onun yaxın qohumlarına, işlədiyi və ya təhsil aldığı yerin müdiriyyətinə, yaxud vəkilinə məlumat verilməlidir.

²⁰ <https://bit.ly/2tMVRoo>

²¹ <https://www.state.gov/documents/organization/277385.pdf>

3.3. *İnzibati həbslərlə bağlı işlərdə ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun pozulması*

İnzibati həbslər tutulma həyata keçirilən andan məhkəmə qərarlarının icrasına qədər bütün proses ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun tələblərinin pozuntusu ilə həyata keçirilir. İnzibati həbslərlə bağlı məhkəmə öncəsi proses çox qısa sürür. İnzibati həbslər demək olar ki, bir ssenari ilə həyata keçirilir. Bir qayda olaraq, həbs edilməsi planlaşdırılan şəxs ya polis tərəfindən izlənilib, yolda gedərkən saxlanılır, ya yaşadığı evdən gəlib aparılır, ya da polis idarəsinə dəvət edilir. Bunların heç biri mümkün olmadıqda yaxın qohumların polis idarələrinə aparılması, hədəfdə olan şəxs özü gələndə qədər onların polis idarələrində saxlanması halları da geniş yayılıb. Bir çox halarda aparılan şəxslər haqqında bir neçə gün heç bir məlumat əldə etmək mümkün olmur. Fəallar polis idarələrində həbsə səbəb olacaq real səbəblə bağlı sorğu-sual edilir.

Təhsilini ABŞ-ın Sirakuz Universitetində bitirib Bakıya gəldikdən bir neçə gün sonra polis tərəfindən saxlanılan, daha sonra 30 sutka inzibati həbslə cəzalandırılan hüquqşünas Emin Aslan Bakı Apellyasi Məhkəməsindən qolu qandallı aparılır. (foto skrinşot)

Suallar adətən baş verəcək mitinq və ya aksiyada iştirakın səbəbi, aksiyaya gedəcək digər şəxslərlə bağlı olur. Əgər saxlanma hər hansı bir tənqidi açıqlamaya görə həyata keçirilərsə, suallar bu istiqamətdə olur, bəzən zorakılıq tətbiq edilir. Qısa dindirmədən sonra polisə müqavimət ittihamı ilə İnzibati Protokol tərtib edilir və iş məhkəməyə göndərilir. Demək olar ki, bütün işlərdə məhkəmə öncəsi bütün proses vəkilin iştirakı olmadan həyata keçirilir. Vəkilə prosesdə iştirak üçün ya icazə verilmir, ya da vəkilə məlumat veriləndə qədər məhkəmə öncəsi proses tamamlanır.

İnzibati hüquqpozmaqlarla bağlı işlərə birinci instansiya qismində ümumi məhkəmələrdə baxılır. Fəallar adətən məhkəməyə qolu qandallı gətirilir. Halbuki belə hal qeyri-siyasi inzibati işlərdə müşahidə olunmur. İnzibati həbslərlə bağlı məhkəmə prosesləri çox qısa davam edir, tələsik və səthi həyata keçirilir. Proses rəsmən açıq olsa da, faktiki olaraq, qapalı keçirilir. Həbslərə məruz qalan şəxslərə öz müdafiələrini təşkil etmək üçün lazım olduğu qədər zaman verilmir, onların böyük əksəriyyəti vəkillə təmin olunmur və ya məhkəmədə formal olaraq, dövlət tərəfindən ayrılan vəkil tərəfindən təmsil olunurlar.²² Məhkəmələr, bir qayda olaraq, polisin qanunvericiliyi düzgün tətbiq-edib etmədiyini, polis müdaxiləsinin hüquqi olub-olmadığını yoxlamırlar, buna görə də məhkəmə qərarlarının əsaslandırma hissəsi qüsurlu olur.

AXCP üzvləri Ruslan Əmirov və Ağababa Cəfərov Bakı Apellyasiya Məhkəməsinə qolları qandallı, yanlarında polis müşayiəti olmadan gətirilir. 22 noyabr 2018-ci il (foto sosial şəbəkədən götürülüb)

Məhkəmələr heç bir əsaslı araşdırma aparmadan, baş verənlər haqqında yalnız saxlanmanı həyata keçirən polislərin versiyalarına və ifadələrinə istinad edərək həbsə qərar verir.²³ Məhkəmələr həbs olunanların lehinə ifadə verə biləcək şəxslərin müəyyən edilib ifadələrinin alınmasına cəhd göstərmir. İnzibati hüquqpozmalardan şikayət edilə biləcək sonuncu instansiya apellyasiya məhkəmələridir. Apellyasiya instansiyalarında vəkillərin iştirakı

²² Ibid, § 125-134

²³ Huseynli və başqaları Azərbaycana qarşı (Ərizə N. 67360/11, 67964/11 və 69379/11, §123, 11.05.2016), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160429>

öncəki mərhələlərlə müqayisədə əksər hallarda təmin edilir. Bununla belə apellyasiya məhkəmələri çox hallarda araşdırma aparmadan, irəli sürülən vəstatətləri təmin etmədən avtomatik şəkildə birinci instansiya məhkəmələrinin qərarlarını təsdiqləyir. Çox nadir hallarda apellyasiya məhkəmələri qərarları qismən yumşaldır, cəza müddətini azaldır. Artıq apellyasiya instansiyası ədalət axtarmaq üçün bir instut kimi deyil, Avropa Məhkəməsinə müraciət etmək üçün keçiləcək bir mərhələ olaraq görülür.

3.4. Avropa Məhkəməsinin inzibati həbslərlə bağlı Azərbaycana qarşı qərarları

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi artıq inzibati həbslərdən verilən şikayətlərlə bağlı Azərbaycana qarşı çıxardığı onlarla qərarında inzibati həbslərin Konvensiya ilə təminat verilən azadlıq, ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun, sərbəst toplaşmaq azadlığının pozuntusu ilə müşaiyyət olunduğunu bildirib. Avropa Məhkəməsi indiyə kimi çıxardığı **21** qərarında inzibati həbslərlə **72** ərizəçinin azadlıq, ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun və sərbəst toplaşmaq azadlığının pozulduğunu təsbit edib. **2** işdə Məhkəmə ərizəçilərin işgəncəyə və pis rəftara məruz qalmamaq hüquqlarının, **2** işdə isə hökumətin ərizəçilərin Avropa Məhkəməsinə effektiv şikayət etmək hüququna müdaxilə etdiyini müəyyən edərək, Konvensiyanın 34-cü maddəsinin pozulduğunu bəyan edib.

Avropa Məhkəməsinin inzibati həbslərlə bağlı ilk qərarı **Qafqaz Məmmədov Azərbaycana qarşı** işdir.²⁴ Bu işdə Məhkəmə dinc mitinq və nümayişlərin keçirilməsinin öncədən müvafiq orqanları xəbərdar etməklə deyil, onlardan icazə almaqla həyata keçirilməsi tələbinin qanunvericilikdə nəzərdə tutulmadığını qeyd edib.²⁵ Bu səbəbdən Məhkəmə həm nümayişin dağıdılmasının, həm də nümayişdə iştiraka görə inzibati həbsin tətbiq edilməsinin Konvensiya ilə təminat verilən sərbəst toplaşmaq azadlığı və azadlıq hüququnun pozulması ilə nəticələndiyi qənaətinə gəlib. Məhkəmə daha sonra əlavə edir ki, Ərizəçi formal olaraq polis qanuni tələbinə tabe olmaqdan boyun qaçırdığına görə həbs edilsə də, real səbəb onun dinc razılaşıdırılmamış aksiyada iştirak etməsi olub, yerli məhkəmələr isə həbsi həyata keçirən polis aksiyaya müdaxiləsinin hüquqi olub-olmadığını araşdırmadan inzibati həbs qərarı çıxarıb.²⁶

Avropa Məhkəməsinin inzibati həbslərlə bağlı geniş şərh verdiyi iş **Hüseynli və başqaları Azərbaycana qarşı** işdir.²⁷ Bu işdə Məhkəmə həbsin həyata keçirildiyi 2011-ci ilə nəzər salaraq həmin dövrdə Azərbaycanda nümayiş və mitinqlərin keçirildiyi, mitinq fəallarının müxtəlif bəhanələrlə inzibati məsuliyyətə cəlb edildiyi, həbsə atıldığı, insan hüquqları təşkilatlarının hədəfə gəldiyi, ofislərinin bağlandığına diqqət çəkib.²⁸ Məhkəmə belə bir situasiyada 2 aprel 2011-ci ildə müxalifətin keçirəcəyi razılaşıdırılmamış mitinqə 2 gün qalmış mitinqlərin təşkilində əsas rol oynayan 3 siyasi funksionerin eyni gündə, təxminən eyni vaxtda və müxtəlif ərazilərdə “xırda xuliqanlıq”, “polis qanuni tələbinə tabe olmama”

²⁴ Qafqaz Məmmədov Azərbaycana qarşı (Ərizə No. 60259/11, 14.03.2016)

²⁵ Ibid, §55.

²⁶ Ibid, §108

²⁷ Hüseynli və başqaları Azərbaycana qarşı (Ərizə N. 67360/11, 67964/11 və 69379/11, 11.05.2016),

<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160429b>

²⁸ Ibid, §90

ittihamları ilə həbsinin əslində hüquqi əsasının olmadığını bildirib.²⁹ Məhkəmə qeyd edir ki, yuxarıda göstərilən ittihamlar sadəcə bəhanə olub, əsas niyyət onların mitinqdə iştirakının qarşısını almaq olub. Bu səbəbdən həbslər qanunvericilikdə hüquqi əsası olmadığı üçün Konvensiya ilə təminat verilən azadlıq hüququnun pozuntusuna səbəb olub.

*2 aprel 2011-ci il aksiyası dinc olmasına baxmayaraq 50-yə yaxın şəxsə inzibati həbs cəzası verilib.
(Foto: Azadlıq radiosu)*

Inzibati həbslərlə bağlı öncəki iki işə Avropa Məhkəməsi 7 nəfərdən ibarət Palata səviyyəsində baxsa da, artıq bütün işlər bir-birinin bənzəri olduğu üçün, Məhkəmə sonrakı işlərə mahiyyəti üzrə 3 nəfərdən ibarət Komitələr səviyyəsində baxıb.³⁰

Avropa Məhkəməsinin inzibati həbslərlə əlaqədar çıxardığı qərarlarının icrası ilə bağlı vəziyyət qənaətbəxş deyil. Həm ərizəçilərə həbsdə saxlandığı günlərə görə onlara dəyən mənəvi zərər üçün kompensasiyaların ödənilməsində, həm də özbaşına həbslərin həyat keçirilməsinə səbəb olan qanunvericilikdə və məhkəmə sistemindəki boşluqların aradan qaldırılmasında ciddi problemlər qalmaqdadır. 2016-cı ildən sonra ərizəçilərə təyin edilən kompensasiyaların ödənilməsində yubanmalar müşahidə olunub.

Daha ciddi çətinliklər qanunvericilik islahatlarına gətirib çıxaracaq hökumət tərəfindən ümumi tədbirlərin görülməsi ilə bağlı yaranıb. Avropa Məhkəməsi inzibati həbslərlə bağlı narahatlıq yaradan bir sıra səbəbləri açıqlayıb: Sərbəst toplaşmaq azadlığa haqqında Qanunun Konvensiyanın 11-ci maddəsinin tələblərinə cavab verməməsi; qanunvericiliyin polis, yerli hakimiyyət orqanları və yerli məhkəmələr tərəfindən özbaşına tətbiqi; müdafiəni təşkil etmək üçün adekvat zaman və imkanın yaradılmaması, məhkəmələrin çox qısa keçirilməsi; məhkəmələrdə dövlət ittihamçısının iştirak etməməsi, bu səbəbdən hakimlərin həm özünün, həm də prokurorun funksiyalarını yerinə yetirməsi; məhkəmə qərarlarının ağlabatan şəkildə əsaslandırılmaması, prosesin ilk mərhələlərində həbs edilənlərin vəkilə çıxışının olmaması və s.³¹ Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi bu çatışmazlıqların aradan qaldırılması ilə bağlı Azərbaycan hökumətindən fəaliyyət planı gözləyərsə də, hakimiyyət orqanları bu məsələ ilə bağlı hələ ki heç bir addım atmayıb. Nazirlər Komitəsi məsələni 6-7 iyun 2017-ci il tarixli iclasında müzakirəyə çıxararaq, Avropa Məhkəməsinin 20-dən çox qərar qəbul etməsinə baxmayaraq Azərbaycan hökuməti tərəfindən heç bir addım atılmadığı və inzibati həbslərlə bağlı Avropa Məhkəməsinin davamlı yeni şikayətlər qəbul etdiyini bildirib.³² Bu səbəbdən Komitə problemin həlli üçün Azərbaycan hökumətini yubanmadan ətraflı fəaliyyət planı təqdim etməyə çağırıb. Azərbaycan hökuməti icra ilə bağlı tələbləri yerinə yetirmədiyi üçün Nazirlər Kabineti inzibati həbslərlə bağlı işlərdə Azərbaycana dərinləşdirilmiş nəzarət qaydası tətbiq edib.

IV. Nəticə və Təvsiyələr

²⁹ Ibid, §98-101

³⁰ Avropa Konvensiyası, Maddə 28, <https://bit.ly/2ITuMKN>

³¹ <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-1743>

³² <https://bit.ly/2TqBbRJ>

SMDT hesab edir ki, ictimai fəallar hər hansı bir inzibati xəyata yol verdiklərinə görə deyil, ictimai, siyasi və jurnalistik fəaliyyətlərinə görə cəza tədbiri kimi inzibati həbsə məruz qalırlar. Tətbiq edilən inzibati həbslər siyasi motivli olub ədalətli məhkəmə və məhkəmə öncəsi araşdırma olmadan, adekvat müdafiə ilə təmin edilmədən, yalnız polislərin ifadələrinə əsaslanmaqla qısa müddət içində yerli məhkəmələrin qərarı ilə tətbiq edilir.

SMDT bəyan edir ki, inzibati həbslər demokratik cəmiyyətin əsas sütunları hesab edilən ifadə, sərbəst toplaşmaq və birləşmək azadlıqlarının əsaslarını sarsıdır, bu hüquq və azadlıqlardan istifadənin çərçivəsinin daralmasına gətirib çıxarır. Qeyd edilənləri nəzərə alaraq, SMDT aşağıdakı tövsiyələri edir:

Qanunverici hakimiyyətə:

- İnzibati həbslərə yol açan sərbəst toplaşma azadlığı ilə bağlı yerli qanunvericilik Avropa Konvensiyasının 11-ci maddəsinin tələblərinə uyğun hala gətirilsin; inzibati həbslərə səbəb olan sərbəst toplaşmaq azadlığına tətbiq edilə biləcək məhdudiyyətlərin və müdaxilələrin çərçivəsi qanunvericilikdə dəqiq müəyyən edilsin, polis tərəfindən sui-istifadələrə yol açan müddəalar təkmilləşdirilsin;
- İnzibati Xətalər Məcəlləsindəki boşluqlar ortadan qaldırılsın, məhkəmələrdə dövlət ittihamçısının iştirakını təmin edən müddəalar qanunvericiliyə daxil edilsin, bununla da hakimlərin dövlət ittihamçısı səlahiyyətlərini yerinə yetirməsi qanunvericilik yolu ilə ortadan qaldırılsın;

İcraedici hakimiyyətə:

- İnzibati həbslərin siyasi təzyiqlə vasiləsi kimi istifadə təcrübəsi ortadan qaldırılsın, inzibati həbslər Azərbaycan Konstitusiyası, BMT sənədləri və Avropa Konvensiyası ilə təminat altına alınan hüquq və azadlıqlara, xüsusilə demokratik cəmiyyət üçün ön şərt olan sərbəst toplaşmaq, birləşmək və ifadə azadlığına müdaxilədə cəza vasiləsi kimi istifadə olunmasın;
- Mitinglər öncəsi siyasi fəalların polis idarələrinə çağırılması, mitinglərdə iştiraklarının qarşısının alınması üçün inzibati həbslə cəzalandırılması hallarına son qoyulsun, buna yol verən məsul şəxslər cəzalandırılsın;
- Saxlanılan şəxslər, onların saxlandığı yer barəsində yaxınlarına dərhal məlumat verilsin, məhkəmə öncəsi proses zamanı vəkilin iştirakı təmin edilsin;
- Azadlıq hüququnun təmin edilməsi ilə bağlı Azərbaycanın üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəliklər yerinə yetirilsin, azadlıq hüququna polis tərəfindən hər hansı müdaxilə olarsa, bu beynəlxalq standartlara və Avropa Konvensiyanın kriteriyalarına uyğun tətbiq edilsin;
- Avropa Məhkəməsi tərəfindən inzibati həbslərlə bağlı aşkar edilən struktur probleminin ortadan qaldırılması üçün Azərbaycan hökuməti tərəfindən fəaliyyət planı hazırlanıb icra edilsin, fəallara mənəvi zərərə görə ayrılan kompensasiyalar yubanma olmadan ağlabatan vaxtda ödənilsin;
- Miting və nümayişlərin keçirilməsi üçün 'dövlət orqanlarını qabaqcadan xəbərdar etmək' tələbi təcrübədə 'dövlət orqanlarından icazə almaq' tələbi ilə əvəz edilməsin.

Məhkəmə hakimiyyətinə:

- İctimai fəallar haqqında inzibati həbs qərarı yalnız həbsi həyata keçirən polis əməkdaşlarının versiyasına avtomatik istinad etməklə deyil, məhkəmə tərəfindən hərtərəfli araşdırma aparıb qeyri-polis şahidləri də dinləməklə ədalətli məhkəmə araşdırmasının tələblərinə uyğun əsaslandırılmış şəkildə qəbul edilsin;
- İnzibati həbslərlə bağlı proseslər səthi həyata keçirilməsin, məhkəmələrin yalnız rəsmi olaraq deyil, təcrübədə də açıq keçirilməsi təmin edilsin, həbsə məruz qalanlara, onların vəkillərinə müdafiəni təşkil etmək üçün ağılabata zaman və imkan verilsin,
- Yerli məhkəmələrdə bütün sübut vasitələri (təhlükəsizlik kameraları, polis idarələrində qeydiyyat kitabçaları və s.) araşdırılsın, inzibati xəta törətməkdə təqsirli bilinən şəxslərin və vəkillərinin irəli sürdüyü vəsatətlər heç bir səbəb göstərilmədən rədd edilməsin, məhkəmələr tərəfindən qəbul edilən qərarlar əsaslandırılınsın;

E-poçt: emc.az2001@gmail.com

Veb sahifə: www.smdtaz.org

Tvitter: [SMDT_EMDS](https://twitter.com/SMDT_EMDS)